

Л.А. ЖУДРО

**ДЭНАТАТЫЎНАЯ СТРУКТУРА СКАЗАЎ З ПРЭДЫКАТАМІ ДАПАМОГІ
І ЯЕ ПАВЕРХНЕВАЯ РЭАЛІЗАЦЫЯ**

Описана базовая синтаксическая модель предложений с предикатами помощи в белорусском языке. Выявлены способы выражения компонентов денотативной структуры на формальном уровне.

The base syntactical model of sentences with predicates of help in the Belarusian language is described. The ways of expression of components of denotative structure on the formal level are revealed.

На сучасным этапе развіцця сінтаксічнай навукі ўвагу лінгвістаў усё больш прыцягваюць пытанні, звязаныя з аналізам не толькі фармальнай, але і семантычнай арганізацыі сказа. Пошук канчатковага спіса базавых

сінтаксічных структур і іх апісанне з'яўляецца адной з актуальных задач беларускага мовазнаўства.

Апошнім часам падыходы да апісання сінтаксічных адзінак значна змяніліся. Прыхільнікі функцыянальна-камунікатыўнай граматыкі лічаць, што яго мэтазгодна праводзіць у напрамку «ад плана зместу (глыбінных структур) - да плана выражэння (паверхневых структур)». Цэнтральным у прапанаванай канцэпцыі з'яўляецца паняцце чатырохузроўневай мадэлі сказа, у якой, услед за М.У. Усеваладавай, мы вылучаем дэнататыўны (анталагічны), сігніфікатыўны (семантычны), фармальны (сінтаксічны) і камунікатыўны (актуалізацыйны) узроўні сказа. У дадзеным артыкуле, прысвечаным даследаванню сінтаксічных канструкцый з дзеяслоўнымі прэдыкатамі дапамогі, разглядаюцца толькі два ўзроўні: дэнататыўны і фармальны.

Група дзеясловаў дапамогі з'яўляецца цікавым аб'ектам вывучэння як у плане выяўлення падабенстваў і адрозненняў у семантыцы сваіх кампанентаў, так і ў плане іх сінтаксічных паводзін на ўзроўні сказа. Нягледзячы на семантычную блізкасць дзеясловаў дапамогі, кожны з іх мае свае асаблівасці ўжывання і спалучальнасці. Аднак на сённяшні дзень не існуе прац, якія б адлюстроўвалі гэтыя асаблівасці.

У адпаведнасці з класіфікацыяй прэдыкатаў М.У. Усеваладавай дзеясловы дапамогі - гэта рэляцыйныя дзеясловы (дзеясловы адносін) (гл. Всеволодова 2000, 136), у прыватнасці дзеясловы сацыяльных адносін, група якіх уключае, акрамя прэдыкатаў дапамогі, яшчэ восем падгруп: 1) дзеясловы перамогі і паражэння; 2) прымусу; 3) уплыву; 4) падпарадкавання; 5) абароны; 6) забеспячэння; 7) дазволу і забароны; 8) кіравання.

Паколькі ў беларускім мовазнаўстве на сённяшні дзень не існуе сінтаксічнага слоўніка беларускіх дзеясловаў, які быў бы складзены з улікам пэўных лексіка-семантычных груп, то пры вылучэнні прэдыкатаў дапамогі мы арыентаваліся на адпаведныя рускія выданні (гл. Толковый словарь русских глаголов 1999, 629-630 і Русские глагольные предложения 2002, 378-379). Параўнаўшы слоўнікавыя дэфініцыі названых выданняў з дадзенымі «Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы» і «Слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў» М.К. Клышкі, мы прыйшлі да высновы, што матэрыял рускіх слоўнікаў можна лічыць карэктным і прыдатным у дачыненні да беларускай дзеяслоўнай лексікі.

Тыпавая семантыка прэдыкатаў дапамогі можа быць вызначана як 'дапамагаць каму-небудзь, чаму-небудзь у ажыццяўленні чаго-небудзь, аказваць падтрымку, садзейнічаць, спрыяць'. Дадзены артыкул прысвечаны прэдыкатам прыядзернай зоны канцэптуальнай прасторы дзеяслова *дапамагаць* {*памагаць*): *апекаваць, вызваляць, выручаць, выслабляць, кансультаваць, падмацоўваць, падтрымліваць, пасрэднічаць, садзейнічаць, спрыяць, уладкоўваць, устроіваць, шэфстваваць* і інш.

Дэнататыўная структура сказаў з дзеясловамі дапамогі (гл. Русские глагольные предложения 2002, 378) прадстаўлена наступным чынам: 1. СУБ'ЕКТ - ПРЕДЫКАТ ДАПАМОГІ - 2. АБ'ЕКТ.

Абапіраючыся на канцэпцыю М.У. Усеваладавай, удакладнім дэнататыўную структуру сказаў з дзеясловамі дапамогі. Яна можа ўключаць у свой склад наступныя кампаненты: 1. СУБ'ЕКТ ДАПАМОГІ / КААГЕНС ДАПАМОГІ - ПРЕДЫКАТ ДАПАМОГІ - 2. АДРАСАТ ДАПАМОГІ - (3. ПРАДМЕТ ДАПАМОГІ) - (4. СІРКАНСТАНТ ДАПАМОГІ).

У якасці ідэнтыфікатараў (ядзерных слоў) разглядаемага семантычнага поля, г. зн. у якасці слоў з найбольш агульным значэннем, выступаюць дзеясловы *дапамагаць, памагаць*. Яны ўтвараюць інварыянтную для іншых дзеяслоўных прэдыкатаў дапамогі базавую мадэль.

Звернемся да спосабаў выражэння кампанентаў дэнататыўнай структуры сказаў з прэдыкатамі дапамогі на фармальна-граматычным узроўні.

1. Суб'ект дапамогі - удзельнік сітуацыі, які з'яўляецца ініцыятарам адносінаў і аказвае дапамогу: *...жонка бургамістра Цішчанкі, замольваючы грахі свайго мужа, займалася дабрачыннасцю - апекавала сірот (І. Шамякін)*.*

У якасці суб'екта дапамогі (пратэганіста) могуць выступаць:

1.1. Асоба, чалавек (архіепіскап, Мінкін, мітрапаліт і інш.): У 1511 г. мураваны манастырскі сабор асвятиў **архіепіскап** смаленскі Іосіф Солтан, які садзейнічаў будаўніцтву храма (Т. Габрусь)**; Яшчэ да нашага прыватнага знаёмства ён [Мінкін] пачаў мне ўсяляк спрыяць. Узгадваў маё імя ў друку... (А. Аркуш); **Мітрапаліт** спрыяў падрыхтоўцы шэрагу куцэінскіх кнігадрукаў (150 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі).

1.2. Неадусаўлены суб'ект (служба, выпадак, упада і інш.: Вайсковая **служба** абудзіць у гэбраў любоў да парадку, працавітасць, будзе спрыяць іхнаму збліжэнню з хрысціянамі (А. Фрыдман); Здараецца, у час самай вялікай небяспекі чалавека вырастоўвае **выпадак** (А. Ліндгрэн); Ці можна сказаць, што расейская **ўлада** яму садзейнічае? (Наша Ніва).

Асобна варта адзначыць найменні з'яў, якія надзяляюцца звышсілай і здольныя дапамагаць каму-небудзь, чаму-небудзь незалежна ад абставін ці волі чалавека. Да іх ліку адносяцца лексемы тылу *фартуна*, *лес*, *зорка* і інш.: *І пачаўся бой. Здавалася, фартуна ў гэты дзень спрыяе ліцвеінам. Пад іх ударам маскавіты адступілі за раку...* (У. Чаропка); *Удача адварнула ад Таўцівіла, а вось Міндоўгу лёс спрыяе* (У. Чаропка); «*У мастацтве, як і ў прыродзе, - казаў ён, - нішто не праходзіць дарма. Зноў мне спрыяе зорка*» (А. Камю).

1.3. Сацыяльныя інстытуты, арганізацыі і ўстановы (дзяржава, камітэт, царква і інш.): **Дзяржава** і надалей будзе падтрымліваць таленавітых творцаў, шчырых носьбітаў нацыянальных традыцый... (Наша Ніва); Быў заснаваны Арганізацыйны **камітэт**, які садзейнічаў вяртанню вайскоўцаў на радзіму (Я. Юхо, У. Емяльянчык); Праваслаўная **Царква** ўласцівымі ёй сродкамі шчыра гатовая спрыяць гэтаму развіццю роднай нам Беларусі (150 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі).

Пры метанімічных трансфармацыях адпаведную пазіцыю могуць займаць тапонімы (*Полацк*, *Ірак* і інш.), што дазваляе казаць пра ўтварэнне тапанімічнай метафары. Параўнаем: *Яны цвяроза ацэньвалі перавагі, якія давала дзяржаве і яе народу новая вера. Таму Полацк прыняў яе і спрыяў мірнаму пашырэнню Хрыстовага вучэння на ўсім крывіцкім абшары* (У. Арлоў); *Дый няма доказаў, што Ірак падтрымлівае «Аль-Кайду»* (Наша Ніва).

1.4. Згорнутая прапозіцыя, якая абазначае падзею: *Калі паўстанне пераможа, гэта будзе спрыяць вызваленню і маёй Радзімы, - ломкім голасам сказаў паранены...* (У. Арлоў); *Беларусь жыве ў варунках міру і эканамічнай стабільнасці, што спрыяе развіццю культуры...* (Наша Ніва).

На фармальна-граматычным узроўні суб'ект дапамогі выражаецца праз:

1) N_{nom}: *Брыгадзір па-ранейшаму спрыяў Адуванчыку, даваў яму працу па яго сіле* (В. Хомчанка); *Археалагічная камісія, якая працавала пры музеі, спрыяла падрыхтоўцы адкрыцця першай экспазіцыі* (Г. Кахановскі, А. Кахановскі);

2) нуль суб'екта (суб'ект матэрыяльна не выражаны): *У жніўні 1943 г. працую ў якасці кіраўніка акруговых настаўніцкіх курсаў у Лідзе ды дапамагаю палкоўніку М. Дзямідаву...* (А. Змагар);

3) карэляцыйную пару: катафарычны займеннік + даданая частка складанага сказа: *Хворых і параненых налічвалася болей за здаровых. Ваяры патрабавалі жалавання. Вырастаўвала толькі тое, што Карл яшчэ быў у Швецыі* (В. Чаропка).

* Тут і далей прыклады ўзяты з электроннага рэсурсу шляхам суцэльнай выбаркі.

** У прыкладах захоўваецца арфаграфія першакрыніц.

1а. Каагенс дапамогі - два і больш удзельнікаў сітуацыі, якія сумесна ажыццяўляюць дапамогу або ўзаемадапамагаюць адзін аднаму (гл. Всеволодова 2000, 142): *Наогул, варожыя кірункі шукаюць паразуменьня, ідуць на згоду, абяцаюцца падтрымліваць адзін аднаго* (Адвечным шляхам).

У якасці каагенса дапамогі могуць выступаць:

1а.1. Некалькі чалавек: *Як гэта кіну? Мы астанемся прыяцелямі, будзем памагаць адзін аднаму, адзін аднаго падтрымліваць...* (М. Зарэцкі).

1а.2. Сацыяльны інстытут і асоба, якая прадстаўляе гэты сацыяльны інстытут: **Урад і прэзідэнт** *мусілі б змяніць эканамічны курс і спрыяць стварэнню працоўных месцаў у малым і сярэднім бізнэсе* (Наша Ніва).

У паверхневай структуры сказа каагенс дапамогі выражаецца праз:

1) N_{Nom} ці асабовы займеннік множнага ліку ў назоўным склоне: *А суседзі за сьцяной Нам у вольнасьцях спрыялі, Віншавалі з навіной...* (Р. Крушына); *Калі краіна знаходзіцца ў стане вайны, мы мусім падтрымліваць адзін аднаго, а не крытыкаваць* (Наша Ніва);

2) асабовы займеннік множнага ліку ў назоўным склоне + асабовы займеннік адзіночнага ліку ў творным склоне: *Ці пойдзеш са мною ў дарогу? Ці будзем мы з **табою** падтрымліваць адно аднаго праз усё жыццё?* (Э. Сігал);

3) нуль каагенса (каагенс матэрыяльна не выражаны): *Мне дагаджаюць. Мне выдзяляюць, мяне больш любяць, мне даюць усё лепшае...* (М. Сяднёў).

Аналіз фактычнага матэрыялу паказаў, што на першым месцы па прадуктыўнасці знаходзяцца сінтаксічныя канструкцыі, у якіх у якасці суб'екта/каагенса дапамогі выступаюць асоба, чалавек/людзі, што на фармальна-граматычным узроўні выражаецца праз N_{Nom} .

2. Адрасат дапамогі - удзельнік сітуацыі, які атрымлівае дапамогу: *Май на ўвазе, - строга папярэдзіў Драздзенка. - Дапусцім, ты **некага...** выручыш ад пятлі. Але тым самым паставіш пад пятлю іншага* (В. Быкаў).

У якасці адрасата дапамогі могуць выступаць:

2.1. Асоба, чалавек (*Янка, гаспадар і інш.*): **Янку** *спрыяў ягоны пляменьнік Станіслаў Станкевіч, рэдактар «Бацькаўшчыны»* (Наша Ніва); *Бачыш, княжа, - звярнуўся госць з зычлівай усмешкай, працягваючы гаспадару чырвонае яйка, - я рашыў выручыць **цябе**, пазбавіўшы ад цяжкага і небяспечнага падарожжа...* (Л. Казлоў).

2.2. Сацыяльны інстытут або арганізацыя {манастыр, Польскі інстытут, Інстытут Гётэ і інш.}: *Па-першае, паэт мусіў спрыяць **манас-тыру**, што даў яму прытулак* (У. Арлоў, Г. Сагановіч); *Вунь палякі ўсяляк падтрымліваюць **Польскі інстытут**, які прапагандуе іх культуру за межамі краіны. Немцы спрыяюць **Інстытуту Гётэ**, што займаецца аналягічнай дзейнасьцю* (Наша Ніва).

На фармальна-граматычным узроўні адрасат дапамогі выражаецца праз:

1) N_{Dat} : *Казалі і такое, што, калі ўзыходзіць месяц, апоўначы ў замку з'яўляецца Чорная дама. Яна нібыта спрыяе **закаханым** і заступаецца за бяздзетных жанчын* (А. Глобус); *...ці актыўныя мы ў бацькоўскіх камітэтах нашых клясаў, каб стварыць там сапраўды беларускі дух? Чым мы дапамагаем **школам**, дзе вучацца нашыя дзеці?* (Наша Ніва);

2) N_{Acc} : *Ён прыйшоў да мяне шукаць абароны, ён спадзяваўся, што я, як сястра, выратую яго* (М. Зарэцкі); *Velcom падтрымлівае **Нацыянальны алімпійскі камітэт**, аказвае дабрачынную дапамогу...* (Наша Ніва);

3) сінтаксему над + N_{Instr} : *На гэты раз Косця і Генрых, якія добраахвотна шэфствавалі **над Славікам**, добра-такі намылілі карак яму* (І. Шамякін). Трэба адзначыць, што такі спосаб выражэння адрасата дапамогі характэрны толькі для дзеяслова *шэфстваваць*;

4) калі гаворка ідзе пра ўзаемадапамогу асоб, то на дэнататыўным узроўні сказа адрасат дапамогі мяняецца ролямі з суб'ектам/каагенсам дапамогі, што фармальна выражаецца праз непадзельныя словазлучэнні

тыпу адзін аднаму, сам сабе, самога сябе: Усё ў Вішнёвай Даліне дарма. Мы ўсё даём адзін аднаму і дапамагаем **адзін аднаму**, калі гэта неабходна (А. Ліндгрэн); Бязбожны, бо хваліцца пажадай душы сваёй; а карысьлівец **сам сабе** дагаджае (Біблія); ...вызваляючы грамадства, чалавек вызваляе і аднаўляе **самога сябе** (Сміт);

5) праз нуль адрасата (адрасат матэрыяльна не выражаны): ...спрычыняліся выкладчыкі музыкі, рэжэнты царкоўных хораў, увогуле асобы з музычнай адукацыяй. Спрыялі й мясцовыя ўлады - выдзялялі грошы на інструмэнты і строі... (Наша Ніва).

Найбольш прадуктыўнымі з'яўляюцца сінтаксічныя канструкцыі з адрасатам, які абазначае асобу, чалавека і выражаецца праз N_{Dat} .

У базавай сінтаксічнай мадэлі сказаў з дзеясловамі дапамогі прадмет дапамогі і сіркканстант яе з'яўляюцца факультатыўнымі кампанентамі.

3. Прадмет дапамогі - актанта, які абазначае тое, чым або ў чым дапамагаюць: Упарта цвёрдзіў сваю легенду: Я служыў у Чырвонай арміі, быў на фронце і ваяваў супраць белапалякаў. Цяпер дапамагаю сумленным беларусам **змагацца ў тыле ворага** (Наша Ніва).

Прадмет дапамогі можа быць выражаны праз:

1) сінтаксему з + N_{Gen} (ад + N_{Gen}): Янінка! Каханая! Мне можна да цябе? Я выратую і выбаўлю з таго жудаснага царскага **палону**... (А. Бароўскі); А людзі малілі: «Цар гаспадар, змілуйся». Тыя ж, хто ўжо не верыў у царскую міласць, ведаў, што трэба вызваляць Айчыну **ад варожага нашісця** (У. Чаропка). Трэба адзначыць, што дадзены спосаб выражэння прадмета дапамогі характэрны толькі для дзеяслоўных прадыхатаў тыпу *вызваляць, выратоўваць, выручаць, выслабняць* і інш., што абумоўлена асаблівасцямі іх семантыкі, а менавіта: яны адлюстроўваюць тыпавыя сітуацыі са значеннем 'чалавек дапамагае каму-небудзь выйсці з цяжкага становішча'. У варыянтах маўленчай рэалізацыі сказаў з такім тыпавым значэннем прадмет дапамогі з'яўляецца аблігаторным кампанентам денататыўнай структуры.

2) N_{Dat} : Князі Радзівілы, Сапегі й хто мог/ Спрыялі **друкарству** ўва ўласных дварах (А. Змагар); ...партыі, іншыя грамадскія аб'яднанні, дзейнічаючы ў рамках Канстытуцыі і законаў Рэспублікі Беларусь, садзейнічаюць **выяўленню і выказванню** палітычнай волі грамадзян... (Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь);

3) N_{Acc} : Каб пазьбегнуць наступстваў чужой канкурэнцыі, урад можа падтрымліваць заснаваньне фабрыкаў... (М. Яноўскі);

4) сінтаксему у + N_{Loc} : ...бурмістр сталічнага места Вільні Якуб Бабіч і купец-фінансіер Багдан Онкаў-Анкевіч, якія спрыялі Скарыне ў ягонай выдавецкай **дзейнасці** (С. Брага); Мужа ейнага змабілізавалі, і яна засталася адна з трыма малымі дзецьмі. Мы дапамагаем ёй **ува ўсім** (М. Сяднёў); ...а магістр падтрымае яго **ў барацьбе** з Таўцівілам і Данілам (У. Чаропка);

5) сінтаксічна непадзельнае словазлученне: Пачалі прыбіраць двор, ставіць сталы і лаўкі, парабкі панесліся па бліжэйшых дварах з просьбамі пазычыць і выручыць **што чым можа**, бо такая неспадзяванка - сам Вітаўт прыедзе (К. Тарасаў);

6) V_{inf} : І я застаюся. Дапамагаю Піліпу **рэзаць** дровы, **калоць, складаць** іх у ськірту... (М. Сяднёў); ...кіёск, у якім сядзіць стары знаёмы, «брыгадзір Жэрар», як яго называю я, Герард Пахольчык, якому я актыўна дапамагаю **выконваць** план (У. Караткевіч); Дапамагаю маме **выбіраць** бульбу (Наша Ніва);

7) кареляцыйную пару: катафарычны займеннік + даданая частка складанага сказа: На канец лістапада рыхтуецца **фэстываль** - такога сур'ёзнага ў Менску яшчэ не было. Я садзейнічаў **таму**, што Малы тэатар нарэшце прыдбаў багатага спонсара (Наша Ніва); Васіль разлічваў на **выбранне** сябе вялікім князем літоўскім і нават паслаў ганца

да *Алены*, каб яна садзейнічала **таму**, каб паны «пахацелі яго» (У. Чаропка).

Сінтаксічныя канструкцыі з дзеясловамі дапамогі адлюстроўваюць сітуацыі, якія ў нашай свядомасці суадносяцца з паняццямі дабрыні, шчасця, карысці, таму большасць прадметаў дапамогі з'яўляюцца абстрактнымі назоўнікамі [+ Abstr] і маюць станоўчую, пазітыўную семантыку (*адкрыццё, захаванне, развіццё, распаўсюджванне*): ...пасол у Японіі - *распаўядае чытачам пра тое, як спрыяў **адкрыццё** мэмарыяльнае дошкі Скарыну ў Падуанскім універсітэце...* (Наша Ніва); *Любы міжнародны абмен садзейнічае **развіццё** свабоды слова і адкрытага грамадства* (Наша Ніва).

На аснове фактычнага матэрыялу мы вызначылі, што найбольш прадуктыўнымі з'яўляюцца сінтаксічныя канструкцыі, у якіх прадмет дапамогі на фармальна-граматычным узроўні выражаецца праз сінтаксему з + N_{Gen} (ад + N_{Gen}), на другім месцы знаходзіцца прадмет дапамогі са спосабам выражэння праз сінтаксему у + N_{Loc}, на трэцім - са спосабам выражэння праз N_{Dat}.

4. Сірганстант дапамогі - актанта, што характарызуе абставіны, пры якіх адбываецца дапамога: *Кейстут ахвотна спрыяў пляменніку **пры ўзвядзенні ў велікакняжацкі сан*** (Л. Казлоў).

У сінтаксічных канструкцыях з дзеясловамі дапамогі сустракаюцца сірганстанты розных тыпаў: прасторавы, сітуацыйны, часавы, каузальны, характарызуючы (гл. Всеволодова 2000, 148):

1) прасторавы сірганстант абазначае месца ажыццяўлення дапамогі: ...*тойёса і **афіцыйна абвясціў у Барысаве, што ідзе «к Вільню і к Оршаве»***. Якіх «*праваслаўных*» хацеў цар «*вызваляць*» **у каталіцкай Польшчы?** (У. Чаропка);

2) сітуацыйны сірганстант указвае на становішча рэчаў, ва ўмовах якіх адбываецца дапамога: *Бацька ў Мікола былі паўінвалідамі. Дзіва няма, што Янук стараўся выручаць іх **пры цяжэйшых работах*** (К. Акула); ці, напрыклад, называв форму грамадскай арганізацыі часу: *Кампартыя заявіла, што будзе падтрымліваць **на выбарах** Пятра Сыманэнку* (Наша Ніва);

3) часавы сірганстант абазначае час працякання адносінаў: ...*адчуўшы палёгку, стала на ногі: падаіла раніцою карову, потым рушыла касіць канюшыну, і Карпачысе, якая апекавала яе **пад час хваробы**, давялося з крыкам і гвалтам адбіраць касу...* (В. Мудроў);

4) каузальны сірганстант (каузатыў) называе прычынна-выніковыя адносіны: *Будзе жыць - сказала Марыт, - але запомніце, пані баранэса, што дапамагаю я яму толькі **дзеля паненкі*** (С. Лагерлёф);

5) характарызуючы сірганстант (інструмент) абазначае тое, пры дапамозе чаго ажыццяўляюцца адносіны: *Ну і мы (г. зн. немцы) дапамагам **прапагандай**, кідаем лістоўкі ў газеты на расейскай мове...* (Ю. Вітан-Дубейкаўская).

Такім чынам, праведзены аналіз паказаў, што найбольш актуальным і эфектыўным пры вывучэнні глыбіннай і паверхневай арганізацыі сінтаксічных канструкцый з дзеясловамі дапамогі з'яўляецца функцыянальна-камунікатыўны падыход. У адпаведнасці з ім дэнататыўная структура базавай сінтаксічнай мадэлі сказаў з прэдыкатамі дапамогі можа быць прадстаўлена наступным чынам: 1. СУБ'ЕКТ ДАПАМОГІ / КААГЕНС ДАПАМОГІ - ПРЭДЫКАТ ДАПАМОГІ - 2. АДРАСАТ ДАПАМОГІ - (3. ПРАДМЕТ ДАПАМОГІ) - (4. СІРКАНСТАНТ ДАПАМОГІ). Кожная дэнататыўная роля на фармальна-граматычным узроўні можа быць выражана рознымі спосабамі. Найбольш тыповымі з іх пры выражэнні суб'екта дапамогі з'яўляецца N_{Nom}, пры выражэнні адрасата дапамогі - N_{Dat}. Калі прадмет дапамогі аблігаторны, то ён выражаецца праз сінтаксему з N_{Gen} (ад N_{Gen}) (для дзеясловаў *вызваляць*,

вырастоўцаь, выручаць, выслабанняць), калі прадмет дапамогі факультатыўны, то ён выражаецца праз N_{Dat} і сінтаксему $y + N_{\text{Loc}}$ (для іншых дзеясловаў).

Прычым трэба адзначыць, што сказы, якія адлюстроўваюць тыпавую сітуацыю са значэннем 'чалавек або сацыяльны інстытут дапамагаюць каму-небудзь, чаму-небудзь садзейнічаннем, падтрымкай, удзелам', маюць два варыянты маўленчай рэалізацыі, што адрозніваюцца кампанентамі дэнататыўнай структуры. Параўнаем: (1) *Я садзейнічаў **таму**, што Малы тэатар нарэшце прыдбаў багатага спонсара* (Наша Ніва), дзе кампанент *таму* з'яўляецца прадметам дапамогі; (2) *Я садзейнічаў **таму**, хто не мог прыдбаць сабе багатага спонсара*, дзе *таму* з'яўляецца адрэсатам дапамогі.

ЛІТАРАТУРА

Беларуская палічка [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: www.knihi.com. Дата доступу: 15.06.2007.

Всеволодова М.В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка: Учеб. М., 2000.

Клышка М.К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў. Мн., 2005.

Русские глагольные предложения: Экспериментальный синтаксический словарь / Под общ. ред. Л.Г. Бабенко. М., 2002.

Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т. Мн., 1977-1984.

Толковый словарь русских глаголов: Идеографическое описание. Английские эквиваленты. Синонимы. Антонимы / Под ред. проф. Л.Г. Бабенко. М., 1999.

Паступіў у рэдакцыю 31.05.07.

Ларыса Аляксандраўна Жудро - аспірант кафедры сучаснай беларускай мовы.
Навуковы кіраўнік - кандыдат філалагічных навук, дацэнт С.А. Важнік.